

<http://dx.doi.org/10.15407/ukrbotj72.04.340>

Г.В. БОЙКО, В.П. КОЛОМІЙЧУК

Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01004, Україна
bav22@ukr.net, vkolomyichuk@ukr.net

ДОПОВНЕННЯ ДО ФЛОРИ ПІВНІЧНОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АЗОВСЬКОГО МОРЯ

Бойко Г.В., Коломійчук В.П. Доповнення до флори північного узбережжя Азовського моря. — Укр. ботан. журн. — 2015. — 72(4): 340—343.

Повідомляється про знахідки нових і малопоширених для північної частини берегової зони Азовського моря адвентивних (*Alcea rosea* L., *Amaranthus hypochondriacus* L., *Artemisia annua* L., *Catalpa bignonioides* Walter, *Celtis occidentalis* L., *Coreopsis tinctoria* Nutt., *Datura innoxia* Mill., *Dryopteris cristata* (L.) A. Gray, *Gaillardia* × *grandiflora* hort. ex Van Houtte, *Grindellia squarrosa* (Pursh.) Dunal, *Lycopersicon esculentum* Mill., *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch., *Petrosedum reflexum* (L.) Grulich, *Petunia* × *atkinsiana* (Sweet) D. Don ex W.H. Baxter, *Persica vulgaris* Mill., *Reynoutria japonica* Houtt., *Syringa vulgaris* L., *Vitis vinifera* L., *Xanthium ripicola* Holub, *Xanthoxalis corniculata* (L.) Small) та раритетного (*Glaucium flavum* Crantz.) видів рослин. Наведено характеристику їхніх місцезростань.

К л ю ч о в і с л о в а: Азовське море, берегова зона, флора, адвентивні види, раритетні види

Північна частина берегової зони Азовського моря є найдовшою серед інших. Її протяжність із заходу на схід — близько 360 км. Флора цієї території станом на 2012 р. нараховувала 1189 видів судинних рослин із 88 родин (Kolomyichuk, 2012), нині цей список постійно поповнюється (Kolomyichuk et al., 2013).

Під час польових обстежень упродовж 2013—2014 рр. у межах Донецької, Запорізької та Херсонської областей виявлено 11 нових для північного узбережжя Азовського моря видів рослин. Для 21 виду (чужорідних і малопоширеного аборигенного) вказані нові місцезростання в межах досліджуваної зони. 19 із наведених таксонів зафіксовано вперше для окремих адміністративних одиниць України. Значну частку серед них становлять чужорідні види, які дичавіють із культури.

Літерами перед назвою позначені таксони, котрі, за нашим даними, вперше зафіксовано для північної частини берегової зони Азовського моря (А), Запорізької (З) області, м. Бердянська (Б); перед адвентивними видами поставлено значок «♦». Автори зборів вказані за ініціалами (Г. Б. — Г.В. Бойко, В. К. — В.П. Коломійчук).

© Г.В. БОЙКО, В.П. КОЛОМІЙЧУК, 2015

♦^Б*Alcea rosea* L. — ергазіофітофіт, кенофіт середземноморського походження. Наводився для околиць м. Генічеська та берегів Міуського лиману (Kolomyichuk, 2012). Нове місцезнаходження: м. Бердянськ, набережна, вздовж залізничної колії з порту (13.07.2014, Г. Б.).

♦^{ЗБ}*Amaranthus hypochondriacus* L. — ергазіофітофіт, кенофіт північноамериканського походження. Раніше був відомий лише для урболандшафтів Таганрога та Маріуполя (Gumetch, 1985; Burda, 1997). У 2013 р. знайдений нами в Казантипському природному заповіднику (балка Сенькіна, поодинокі екземпляри, 19.09.2013, В. К.), а влітку 2014 р. — у м. Бердянську (мікрорайон Ліски, одноповерхова забудова, збої вздовж дороги, зрідка, 13.08.2014, Г. Б.).

♦^Б*Artemisia annua* L. — аколотофіт (у досліджуваному регіоні), кенофіт східноазійського походження, відомий на північному узбережжі Азовського моря з м. Маріуполя (Burda, 1997; Boyko, 2001). Нові місцезнаходження виду ми виявили в Бердянську, де він спорадично трапляється по всьому місту; найчастіше зростає у тинистих місцях під стінами будинків або на занедбаних газонах, деколи масово, до кількох десятків особин на 1 м² (17.07.2014,

Г. Б.). Окремий локалітет зафіксовано на піщаному березі моря (пляж Лазурний-2, 15.08.2014, Г. Б.). За нашими даними, це друге для Запорізької обл. місцезнаходження виду; вперше він знайдений на о-ві Хортиця у 1993 р. (Tarasov, 2012). Ми вважаємо, що насправді вид розповсюджений у регіоні значно ширше, однак не фіксувався дослідниками.

◆^{АЗБ}*Catalpa bignonioides* Walter — ергазіофігофіт, кенофіт північноамериканського походження. У м. Бердянську виявлено декілька локалітетів із віргінільними рослинами різного віку, які зростають здебільшого в щілинах біля парканів і будинків (13.08.2014, Г. Б.).

◆^Б*Celtis occidentalis* L. — ергазіофігофіт, кенофіт північноамериканського походження. Раніше наводився нами для схилів Молочного лиману та промислових майданчиків міст Таганрога і Маріуполя (Kolomiychuk, 2012). Нині зафіксоване його здичавіння у м. Бердянську (18.08.2014, Г. Б.).

◆^{АЗБ}*Coreopsis tinctoria* Nutt. — ергазіофігофіт, кенофіт північноамериканського походження. Знайдений у м. Бердянську (одноповерхова забудова, в щілині біля стіни будинку, поодинокі рослина, 16.08.2014, Г. Б.).

◆^{ЗБ}*Datura innoxia* Mill. — ергазіофігофіт, кенофіт південноамериканського походження. На північному узбережжі Азовського моря вперше виявлений на околицях с. Мелекіне Мангуського р-ну Донецької обл. (Kuskov, Burda, 1989). У 2013 р. нами зафіксована локальна популяція виду (налічує до 30 екземплярів на площі 15 м²) на косі Бірючий острів (околиці с. Садки, смітник, 22.08.2013, В. К.). У 2014 р. вид відзначено для м. Бердянська (р-н Ліски, одноповерхова забудова, збої вздовж дороги, локально, масово, 13.08.2014, Г. Б.).

◆^{АЗБ}*Dryopteris cristata* (L.) A. Gray — голарктичний гемістенотопний вид, що зазвичай трапляється на вогких і заболочених місцях у лісах та серед чагарників. Уперше наводиться для північного узбережжя Азовського моря. У нашому випадку, вірогідно, має заносний характер, про що свідчить його зростання в рудеральному екоотопі біля морського порту. Рослину виявлено в щілині між бетонними щаблями будівлі, в якій розташований пост екологічного контролю в пункті пропуску через Державний кордон «Бердянський МТП» (м. Бердянськ, 11.08.2014, Г. Б., det.: О.О. Безсмертна). Оскільки рослина зібрана без сорусів, ми не до кінця впевнені в тому, що зразок визначено правильно.

◆^{АЗБ}*Gaillardia × grandiflora* hort. ex Van Houtte — ергазіофігофіт, кенофіт північноамериканського походження (м. Бердянськ, вул. Котляревського, занедбаний газон, 18.08.2014, Г. Б.). Виявлено на значній відстані від можливих місць культивування.

Glaucium flavum Crantz. — європейсько-середземноморський стенотопний геміапофіт, занесений до третього видання «Червоної книги України», «Красной книги Приазовского региона», Червоних книг і регіональних списків Російської Федерації (Novosad, Krytska, 2009; Крайчук et al., 2012). Вірогідно, вперше для північного узбережжя Азовського моря наводився О. Л. Вержицьким (Verbitskiy, 1892). До останнього часу на цій території вважався зниклим (Kondratiuk et al., 1985). Знайдений нами в травні 2014 р. на аванюні коси Бірючий острів (Азово-Сиваський національний природний парк, урочище «Перетяга», 29.05.2014, В. К.). Популяція представлена двома локалітетами, розташованими в межах асоціації *Leymeto (sabulosae) cramboso (pontici)*. Усього на двох ділянках площею 0,2 га нами зафіксовано 56 рослин у фазі квітання. У плані заходів щодо охорони раритетного фіторізноманіття Азово-Сиваського НПП на 2015 р. міститься завдання з охорони місцезростань цього субліторального рідкісного виду шляхом їхньої часткової огорожі.

◆^Б*Grindelia squarrosa* (Pursh.) Dunal — аколотофіт (переважно), кенофіт північноамериканського походження. У північній частині берегової зони Азовського моря його популяції фіксують з кінця 70-х років ХХ ст. У м. Бердянську вид має численні локалітети (ландшафтний заказник «Оголовок Бердянської коси», біля приватної новобудови, масово; вздовж автошляху на Середній косі поблизу старого порту, 05.08.2014, Г. Б.; уздовж залізничних колій, локально; центральна частина міста — занедбані газони, щілини дорожнього покриття тощо, часто, 16.08.2014, Г. В.). Подекуди в місті спостерігається активне розселення виду, наприклад, на вул. Рози Люксембург він зростає на більшості придатних ділянок.

◆^{АЗБ}*Lycopersicon esculentum* Mill. — ергазіофігофіт, кенофіт, походження не з'ясоване, найімовірніше, південноамериканське. Рослина знайдена в м. Бердянську неподалік порту (вул. Горького, газон), 13.07.2014, Г. Б.

◆^Б*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch. — ергазіофігофіт, кенофіт північноамериканського похо-

дження. Бердянськ, набережна, залишки будівельних відходів, 10.07.2014, Г. Б.

◆^{ЗБ}*Petrosedum reflexum* (L.) Grulich (*Sedum reflexum* L.) — ергазіофітофіт, кенофіт європейського (найімовірніше — центральноєвропейського) походження (Boiko, Mulienkova, 2014). Раніше наводився для парків м. Таганрога (Kolomiychuk, 2012). Знайдена популяція в м. Бердянську бере початок на міському кладовищі № 1, звідки за низкою послідовних локалітетів можна простежити «втечу» з місць культивування. Рослина зростає у щілинах кам'яної кладки, між бордюрами та плитами, по схилу степового збою до автомобільного шляху. Діаспори, вочевидь, розповсюджуються потоками дощової і талої води (13.08.2014, Г. Б.).

◆^{АЗБ}*Petunia × atkinsiana* (Sweet) D. Don ex W.H. Baxter — ергазіофітофіт, кенофіт південноамериканського походження. У м. Бердянську знайдено декілька локалітетів по кілька рослин у кожному (занедбані газони, щілини в дорожньому покритті тощо, 11,15.08.2014, Г. Б.).

◆^{АЗБ}*Persica vulgaris* Mill. — ергазіофітофіт, кенофіт східноазійського походження. Рослина, що плодоносить, виявлена у м. Бердянську біля залізничної колії, неподалік одноповерхової забудови, 18.08.2014, Г. Б.

◆^Б*Reynoutria japonica* Houtt. — ергазіофітофіт, кенофіт східноазійського походження. Вперше був зібраний у 1905 р. аматором Й.К. Бойком (KW 078546) у с. Преслав за 10 км від Ногайська (нині Приморськ) (Shumilova, Fedoronchuk, 2013). За місцем збору — Преславська ферма — неможливо зрозуміти, зростала рослина в культурі чи дичавіла. Ми вперше збрали екземпляри виду на смітниках у припортовій зоні м. Маріуполя в 2012 р. (Kolomiychuk, 2012). У 2014 р. відзначений для приморської смуги м. Бердянська (Бердянськ, вул. Підгірна, 04.10.2014, В. К.).

◆^{АБ}*Syringa vulgaris* L. — ергазіофітофіт, кенофіт балканського походження. Кількарічна молода рослина (найімовірніше, насінневого походження), знайдена в м. Бердянську (вул. Котляревського, біля бетонного перекриття над трубопроводом, 18.08.2014, Г. Б.).

◆^{АЗБ}*Vitis vinifera* L. — ергазіофітофіт, кенофіт культивованого походження. Багаторічна рослина, що активно плодоносить, знайдена в м. Бердянську (вул. Котляревського, біля бетонного перекриття над трубопроводом, 18.08.2014, Г. Б.).

◆^А*Xanthium ripicola* Holub — кенофіт центральноєвропейського походження. У Приазов'ї донедавна був відомий лише з коси та о-ва Тузла (Kolomiychuk, 2012). Нове місцезнаходження — Донецька обл., Мангуський р-н, околиці с. Юр'ївка, пансіонат «Металург», берег моря, піщані дюни, популяції чисельні (в окремих місцях — до 3—7 екземплярів на 1 м², 04.10.2014, В. К.).

◆^{АБ}*Xanthoxalis corniculata* (L.) Small — кенофіт середземноморсько-передньоазійського походження. Раніше для берегової зони не наводився. Вперше виявлений нами влітку 2013 р. у припортових ектопах м. Бердянська. Того ж року вид зафіксований на території Азово-Сиваського національного природного парку (коса Бірючий острів, с. Садки, тріщини фундаменту амбулаторії, 22.08.2013, В. К.).

Гербарні збори передані до Національного гербарію Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України (KW). Дублетні зразки зберігаються в науковому гербарії кафедри ботаніки та садово-паркового господарства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (MELIT) та Гербарії Донецького ботанічного саду НАН України (DNZ).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Boiko G.V., Mulienkova O.G. *Invazionnaya biologiya: sovremennoe sostoyanie i perspektivy: materialy rabocheho soveshchaniya (Invasion biology: current state and prospects: the workshop materials)*, Moscow: MAKС Press, 2014, pp. 30—33 [Бойко А.В., Муленкова Е.Г. *Petrosedum reflexum* (L.) Grulich на території Донецької області (Україна) // *Инвазционная биология: современное состояние и перспективы: мат-лы раб. совещ. (Москва, 10—13 сент. 2014 г.)*. — М.: МАКС Пресс, 2014. — С. 30—33].
- Boiko A.V. *Bioriznomanittya pryrodn. i tekhnogennykh biotopiv v Ukraini: materialy vseukrainskoi konferentsiyi studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh*, Donetsk: Vyd-vo DonNU, 2001, part 1, pp. 116—119 [Бойко А.В. *Artemisia annua* L. во флорі України // *Біорізнманіття природн. і техногенних біотопів в Україні: мат-ли Всеукр. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Донецьк, 19—22 лист. 2001 р.)*. — Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2001. — Ч. 1. — С. 116—119].
- Burda R.I. *Anotovanyi spysok flory promyslovykh mist na Pivdennomu skhodi Ukraini*, Donetsk, 1997, 49 p. [Бурда Р. І. *Анотований список флори промислових міст на Південному сході України*. — Донецьк: Б.в., 1997. — 49 с.].
- Gumech V.S. *Introduktsiya i akklimatizatsiya rasteniy*, 1985, vol. 3, pp. 25—30 [Гумеч В.С. Новые и редкие адвентивные растения приморской полосы север-

- ного Приазовья // *Интродукция и акклиматизация растений*. — 1985. — Вып. 3. — С. 25—30].
- Kolomiychuk V.P. *Konspekt flory sosudistyxh rastenyi beregovoy zony Azovskogo morya*. Ed. T.L. Andrienko, Kyiv: Alterpress, 2012, 300 p. [Коломийчук В.П. *Конспект флоры сосудистых растений береговой зоны Азовского моря* / Ред. Т.Л. Андриенко. — К.: Альтерпресс, 2012. — 300 с.].
- Kolomiychuk V.P., Polshina T.N., Maltseva S.Yu. *Promyshlennaya botanika (Industrial Botany)*, 2013, vol. 13, pp. 50—52 [Коломийчук В.П., Польшина Т.Н., Мальцева С.Ю. Дополнения к флоре береговой зоны Азовского моря // *Промышленная ботаника*. — 2013. — Вып. 13. — С. 50—52].
- Kondratyuk E.N., Burda R.I., Ostapko V.M. *Konspekt flory yugo-vostoka Ukrainy. Sosudistye rasteniya*, Kiev: Naukova Dumka, 1985, 272 p. [Кондратюк Е.Н., Бурда Р.И., Остапко В.М. *Конспект флоры юго-востока Украины. Сосудистые растения*. — Киев: Наук. думка, 1985. — 272 с.].
- Kraunyyuk E.S., Vakhrusheva L.P., Lytvynskaya S.A., Brovko Yu.V. *Glaucium flavum* Crantz. In: *Krasnaya knyga Pryazovskogo rehyona. Sosudystye rastenyua*. Eds V.M. Ostapko, V.P. Kolomyichuk, Kiev: Alterpress, 2012, pp. 235—237 [Крайнюк Е.С., Вахрушева Л.П., Литвинская С.А., Бровка Ю.В. *Glaucium flavum* Crantz. / *Красная книга Приазовского региона. Сосудистые растения* / Ред. В.М. Остапко, В.П. Коломийчук. — Киев: Альтерпресс, 2012. — С. 235—237].
- Kuskov A.Ye., Burda R.I. *Ukr. botan. zhurn.*, 1989, **46**(2), pp. 64—65 [Кусков А.Е., Бурда Р.И. *Знахідка *Datura meteloides* DC.* — нового для флоры УРСР виду // *Укр. ботан. журн.* — 1989. — **46**(2). — С. 64—65].
- Novosad V.V., Krytska L.I. *Glaucium flavum* Crantz. In: *Chervona knyha Ukrainy. Roslynnyi svit (Red Data Book of Ukraine. Vegetable Kingdom)*, Kyiv: Globalkonsalting, 2009, p. 538 [Новосад В.В., Крицька Л.І. *Мачок жовтий (*Glaucium flavum* Crantz.) / Червона книга України. Рослинний світ* / Ред. Я.П. Дідух. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — С. 538].
- Ostapko V.M. *Raritetnyi florofond yugo-vostoka Ukrainy (khorologiya)*, Donetsk: Lebed, 2001, 121 p. [Остапко В.М. *Раритетный флорофонд юго-востока Украины (хорология)*. — Донецк: Лебедь, 2001. — 121 с.].
- Shumilova A.V., Fedoronchuk N.S. *Herbarium of J.K. Wojko*, Kyiv: Alterpress, 2013, 188 p. [Шумілова А.В., Федорончук Н.С. *Гербарій Й.К. Войка*. — К.: Альтерпресс, 2013. — 188 с.].
- Tarasov V.V. *Flora Dnepropetrovsk and Zaporozhye regions. Vascular plants with their biology-ecological characteristic*, Dnepropetrovsk: Lira, 2012, 296 p. [Тарасов В.В. *Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини / 2-е вид.* — Дніпропетровськ: Ліра, 2012. — 296 с.].
- Verzhbitskiy O.L. *Zametki o flore goroda Mariupolya i ego okrestnostey*, Mariupol, 1892, Appendix, pp. 454—456 [Вержбицкий О.Л. *Заметки о флоре г. Мариуполя и его окрестностей*. — Мариуполь, 1892. — Приложение. — С. 454—456].
- Рекомендує до друку М.М. Федорончук Надійшла 02.07.2015 р.
- Бойко А.В., Коломийчук В.П. **Дополнение к флоре северного побережья Азовского моря**. — Укр. ботан. журн. — 2015. — **72**(4): 340—343.
- Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины ул. Терещенковская, 2, г. Киев, 01004, Украина
- Сообщается о находках новых и малораспространенных для северной части береговой зоны Азовского моря адвентивных (*Alcea rosea* L., *Amaranthus hypochondriacus* L., *Artemisia annua* L., *Catalpa bignonioides* Walter, *Celtis occidentalis* L., *Coreopsis tinctoria* Nutt., *Datura innoxia* Mill., *Dryopteris cristata* (L.) A. Gray, *Gaillardia × grandiflora* hort. ex Van Houtte, *Grindellia squarrosa* (Pursh.) Dunal, *Lycopersicon esculentum* Mill., *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch., *Petrosedum reflexum* (L.) Grulich, *Petunia × atkinsiana* (Sweet) D. Don ex W.H. Baxter, *Persica vulgaris* Mill., *Reynoutria japonica* Houtt., *Syringa vulgaris* L., *Vitis vinifera* L., *Xanthium ripicola* Holub, *Xanthoxalis corniculata* (L.) Small) и раритетного (*Glaucium flavum* Crantz.) видов растений. Приведена характеристика их местопроизрастаний.
- К л ю ч е в ы е с л о в а: Азовское море, береговая зона, флора, адвентивные виды, раритетные виды.
- Boiko G.V., Kolomiychuk V.P. **Addition to the flora of the northern coast of the Sea of Azov**. — Ukr. Bot. J. — 2015. — **72**(4): 340—343.
- M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine 2, Tereshchenkivska Str., Kyiv, 01004, Ukraine
- New and uncommon for the northern coast of the Sea of Azov alien plant species (*Alcea rosea* L., *Amaranthus hypochondriacus* L., *Artemisia annua* L., *Catalpa bignonioides* Walter, *Celtis occidentalis* L., *Coreopsis tinctoria* Nutt., *Datura innoxia* Mill., *Dryopteris cristata* (L.) A. Gray, *Gaillardia × grandiflora* hort. ex Van Houtte, *Grindellia squarrosa* (Pursh.) Dunal, *Lycopersicon esculentum* Mill., *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch., *Petrosedum reflexum* (L.) Grulich, *Petunia × atkinsiana* (Sweet) D. Don ex W.H. Baxter, *Persica vulgaris* Mill., *Reynoutria japonica* Houtt., *Syringa vulgaris* L., *Vitis vinifera* L., *Xanthium ripicola* Holub, *Xanthoxalis corniculata* (L.) Small) and a rare species (*Glaucium flavum* Crantz.) are reported. The characteristics of their habitats are provided.
- К е y w o r d s: Sea of Azov, coastal zone, flora, alien plants, rare plants.